

**ՆԱՄԱԿԱԳՐՈՒԹՅԱՆ, ՀԵՌԱԽՈՍԱՅԻՆ ԽՈՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ,
ՓՈՍՏԱՅԻՆ, ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ԱՅԼ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐԻ
ԳԱՂՏՆԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՈՐՊԵՍ ԱՆՁԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՏԱՐԲ**

Ժամանակակից կապի տեխնոլոգիաների նոր տեսակների կիրառումը և տեղեկատվական ենթակառուցվածքի աճն հանգեցրին ինչպես միջազգային, այնպես էլ հայրենական օրենսդրության հիմնային ինստիտուտներից մեկի՝ անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի, որի բաղադրամասն է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի 5-րդ մասում ամրագրված՝ յուրաքանչյուրի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքը, իրավական բնույթն ու պաշտպանության միջոցները և դրա հետ կապված անձի իրավական կարգավիճակը այլ կերպ ընկալելու անհրաժեշտությունը:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունք, մարդու մասնավոր կյանքի անձեռնմխելիություն, անձնական տվյալների պաշտպանություն:

Յուրաքանչյուր անձի նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների (այսուհետ նաև հաղորդագրություններ) գաղտնիության սահմանադրական իրավունքը անձի իրավական կարգավիճակի հիմնական տարրերից մեկն է:

Ակնհայտ է, որ այդ իրավունքը, ինչպես և ցանկացած այլ հիմնական իրավունք, իրենից ներկայացնում է որոշակի

հնարավորություն, որն արտահայտվում է անհատական հաղորդագրությունների ազատության ու երրորդ անձանց կողմից կամայական միջամտությունից, այդ թվում՝ որևէ վերահսկողությունից ու գրաքննությունից պաշտպանելու միջոցով: Տվյալ հնարավորությունն ընձեռվում է յուրաքանչյուր անհատին ու կարող է իրականացվել վերջինիս կողմից ինքնուրույնաբար՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխան (հոդվ. 23, մաս 5):

Միաժամանակ նշված հնարավորությունը հանդես է գալիս որպես անձնական ու ընտանեկան կյանքի գաղտնիքի կարևոր երաշխիք: Քանի որ առանց դրա գոյության հնարավոր չէ երաշխավորել անձի անհատական ազատությունը, նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի նշված հատկանիշները բնութագրում են այն իբրև անհատական (սուբյեկտիվ) իրավունք: Չնայած մասնագիտական գրականությունում առկա են տարբեր մոտեցումներ հետազոտության առարկա հարցի շուրջ, այնուամենայնիվ, ակներև է, որ մարդու իրավունքների՝ իբրև անհատի սահմանադրական հնարավորությունների ճանաչումն առաջացնում է որոշակի իրավական հետևանքներ¹:

Անհրաժեշտ է կարևորել նաև այն, որ նամակագրության, հեռախոսային

¹ Օրինակ՝ տե՛ս Права человека. Учебник для вузов. / Отв. ред. Лукашева Е. А. М., 2012, էջ 133–136:

խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի իրացումն ինքնին դիտարկվում է որպես սահմանադրական իրավակարգի կարևոր բաղադրիչ¹:

Այսպես, օրինակ, այդ իրավունքի իրացումը մեծապես ապահովվում է և միաժամանակ երաշխավորվում պետական իշխանության մարմինների ու նրանց պաշտոնատար անձանց պատշաճ գործողություններով: Դա նշանակում է, որ հաղորդագրությունների մասով գաղտնիք կրելու յուրաքանչյուրի իրավունքը մարմնավորվում է իրական հասարակական հարաբերություններում, եթե պետական մարմիններն ու հասարակական հարաբերությունների այլ մասնակիցներ պահպանում են այդ իրավունքի իրացման սահմանադրական պահանջը:

Մյուս կողմից՝ այդ իրավունքի իրացման արդյունավետությունը կարող է անմիջականորեն կապված լինել հասարակական հարաբերությունների այլ մասնակիցների վարքագծի հետ: Չնայած այն հանգամանքին, որ այդ մասնակիցների կազմում առաջին հերթին պետք է նկատի ունենալ պետական իշխանության մարմիններին ու նրանց պաշտոնատար անձանց, այնուամենայնիվ, այդ իրավունքի պաշտպանությունը միշտ կամ անմիջականորեն պայմանավորված է նաև երրորդ անձանց պատշաճ վարքագծով:

Այնուամենայնիվ, շարադրվածից ելնելով՝ հարկ է նշել, որ մարդու և քաղաքացու անձնական ազատության սահմանների նկատմամբ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի իրացման հնարավորությունները պայմանավորված են պետաիշխանական միջամտության աստիճանով, ինչը մի շարք մեթոդաբանական մոտեցումների ու պարզաբանումների տեղիք է տալիս:

1) Դա վերաբերում է պետական իշխա-

նության մարմինների գործունեությանը, և իբրև հետևանք՝ կանխորոշում է այդ մարմինների իրավասության սահմանները, ընդ որում՝ ցանկացած այդպիսի սահմանափակում պետք է օժտված լինի սահմանադրաիրավական ինքնուրույն բովանդակությամբ:

Այսպես, ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածին համաձայն՝ «Պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան: Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»: Այստեղ պետական իշխանությունը սահմանափակված է այն մասով, որ առաջին հերթին պետք է երաշխավորել մարդու հիմնական իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ իրացումը: Ընդ որում, եթե մարդու իրավունքների ու ազատությունների սահմանները նախանշվում են օրենքների իմաստի, բովանդակության ու կիրառման շրջանակներում, ապա նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիքի պահպանման հետ կապված հարաբերություններում պետական իշխանության մարմինները կոչված են առաջին հերթին կարգավորելու այդ իրավունքի իրականացումն ու ապահովելու հսկողություն կարգավորիչ ակտերի կատարման նկատմամբ:

Դրա հետ մեկտեղ հարկավոր է հաշվի առնել, որ ազատության և իշխանության հարաբերակցության համատեքստում անձի ազատության ու հավասարության կարգավիճակը՝ իբրև բարձրագույն արժեքներ, ընդհանուր առմամբ ճանաչվում են այդպիսին՝ անկախ պետական իշխանության գործունեությունից կամ վարքագծից²: Այդ իմաստով մասնավոր

¹ Стн Воеводин Л. Д., Юридический статус личности в России. М., 1997, էջ 131:

² Стн Хессе К., Основы конституционного права ФРГ. М., 1982, էջ 160:

կյանքի անձեռնմխելիության հարցերի իրավական կարգավորումն ուղղված է ոչ թե անձի ազատության վերացմանը կամ սահմանափակմանը, այլ այդ իրավունքի իրացմանը:

2) Սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների ապահովումն ու երաշխավորումը պարտադիր է ոչ միայն պետության, այլև երրորդ անձանց համար: Սակայն, վերջիններիս օրենքով սահմանված պարտականությունների շրջանակներն անմիջականորեն կապված են այդ անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների հետ:

Տվյալ մոտեցումը հիմնված է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական այն դիրքորոշման վրա, ըստ որի Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան (հոդ. 8) պահանջում է ոչ միայն պետություններից ձեռնարկել քայլեր, որոնք պետք է ուղղված լինեն առանձին մարդուն իր հաղորդագրության գաղտնիության իրավունքի իրական հարգանքն ապահովելուն, այլև պահանջել պաշտպանել այդ անձին այլոց ոչ իրավաչափ գործողություններից, ովքեր խոչընդոտում են այդ իրավունքի իրականացմանը¹:

3) Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքն իբրև սուբյեկտիվ իրավունք իր որոշակիացումն է ստացել առանձին իրավական կարգավորումներում, մասնավորապես «Փոստային կապի մասին», «Էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին», «Տեղեկատվության ազատության մասին», «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» և այլ ՀՀ օրենքներում: Հենց այս օրենսդրական կարգավորումների շրջանակում անձի իրավական կարգավիճակը համալրվում է որոշակի առարկայական բովանդակությամբ ու ապահովում համապատասխան

սահմանադրական երաշխիքներով:

4) ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի բովանդակությունից միաժամանակ բխում է, որ հետազոտության առարկա իրավունքը պետք է դիտարկել միջազգային իրավունքի սկզբունքների ու նորմերի համատեքստում, որն օրենսդրական կարգավորման է ենթարկվում Սահմանադրությանը համապատասխան՝ սահմանվելով իբրև անձի ազատության իրացման հիմնական երաշխիք:

Ելնելով սահմանադրական վերոնշված դրույթների համակարգային վերլուծությունից՝ անհրաժեշտ է նշել, որ միջազգային իրավունքի համընդհանուր ճանաչված սկզբունքներն ու նորմերը նույնպես փոխկապված են մարդու ու քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների հետ, ինչը ենթադրում է, որ պետության պարտականությունն է ապահովելու այդ իրավունքի պետաիրավական պաշտպանությունը:

5) Մարդու և քաղաքացու անձնական սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների միջոցով բացահայտվում է սահմանադրական կարգի ու իրավակարգի հիմնական արժեքային համակարգի ու դրա մարդասիրական բնույթը: Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքը պետության ու քաղաքացիական հասարակության հարաբերակցության մեջ երաշխավորվում է պետության այն հիմնական պարտավորությամբ, որ մարդու և քաղաքացու այդ իրավունքի իրացմամբ պայմանավորված՝ երաշխավորվում է նրա ազատությունների ճանաչումը, պահպանումն ու պաշտպանությունը:

Այսպիսով՝ դիտարկված մեթոդաբանական մոտեցումների համադրված վերլուծությունից անհրաժեշտ է կանխորոշել, որ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքն ու դրա

¹ Sten Kilkäli Y., Чевранова Е. А., Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 8. Право на уважение частной и семейной жизни, жилища, корреспонденции. Прецеденты и комментарии М., 2001, էջ 109:

ապահովման երաշխիքներն անձի իրավական կարգավիճակի ու համապատասխանաբար սահմանադրական կարգի բովանդակային հիմքերից մեկն է:

Այդ իրավունքի իրականացումը մարդու ներդաշնակ գոյության ու զարգացման այն պայմանն է, ըստ որի՝ կիրառման ենթակա խնդրո առարկա սահմանադրական այդ նորմը կարող է իրացվել միայն որոշակի իրավական ակտերին համապատասխան¹:

Հետևաբար, առանց համապատասխան օրենսդրական ձևակերպման, սահմանափակման և համապատասխանաբար՝ առանց իրավական պաշտպանության երաշխավորման՝ նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի իրացումը չի կարող անձին ապահովել իրական ազատություն, քանի որ՝ ա) այդ իրավունքի որոշակիացումը պետք է լինի լիարժեք ու իրականացվի մարդու և քաղաքացու հիմնական բոլոր իրավունքներին համապատասխան, բ) այդ որոշակիացումը պետք է կատարվի միայն սահմանված իրավաբանական ձևի պահպանմամբ, գ) այն պետք է համապատասխանի միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին և ՀՀ Սահմանադրությանը:

Նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքը՝ իբրև սուբյեկտիվ իրավունք, լինելով անձի սահմանադրաիրավական կարգավիճակի տարր, ձեռք է բերում հատուկ նշանակություն²:

Օբյեկտիվ իմաստով տվյալ հանգամանքը նշանակում է այն, որ ոչ մի ժողովրդավարական կարգ չի կարող լրիվ չափով հավակնել օրինականությանը,

եթե չի երաշխավորում յուրաքանչյուրի ազատությունն ու հավասարությունը՝ իր անձնական ու ընտանեկան կյանքի, այդ թվում՝ նաև անձնական հաղորդագրությունների գաղտնիությունը հարգելու միջոցով:

Ամփոփելով արված վերլուծության արդյունքները՝ կարելի է ձևակերպել հետևյալ հետևությունները.

Առաջին. նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության յուրաքանչյուրի իրավունքը անհրաժեշտ է ընկալել որպես անհատի մասնավոր կյանք՝ պետական իշխանության կողմից, իսկ որոշակի պայմանների դեպքում՝ նաև երրորդ անձանցից արտաքին հակասահմանադրական միջամտությունից պաշտպանելու ու հարգելու իրավունք: Սահմանադրական կարգի պահպանումը ենթադրում է նաև այդ իրավունքի պաշտպանություն, քանի որ իրավունքների ու ազատությունների ճանաչումը, պահպանումն ու պաշտպանությունը երաշխավորվում է պետության կողմից:

Երկրորդ. նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության իրավունքի իրացման երաշխիքներում արտահայտվում է սահմանադրական կարգի էական կողմը. այն է, որ նշված իրավունքի պաշտպանության իրականացումն ունի միայն դրական բովանդակություն, քանի որ օգտագործվում է իրավաչափ վարքագիծը՝ իբրև անհատի ազատ ու հասարակության առջև պատասխանատու կյանքի իրացման ձևի պաշտպանություն: Այդ առումով տվյալ իրավունքի իրականացմանը խոչընդոտող ցանկացած հակաիրավական գործողություն կարող է հիմք հանդիսանալ մարդու և քաղաքացու ազատության իրավունքի սահմանափակմանը:

Հոդվածի ներկայացման տարեթիվը՝ 17.09.2014

¹ Стін Лучин В. О., Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. М., 2002, էջ 81:

² Стін Горшков С. А., Стандарты Совета Европы по правам человека и российское законодательство. М., 2001, էջ 107:

ՊՐԱՎԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Права человека. Учебник для вузов. / Отв. ред. Лукашева Е. А. М., 2012, էջ 133 – 136.
2. Воеводин Л. Д., Юридический статус личности в России. М., 1997, էջ 131.
3. Хессе К., Основы конституционного права ФРГ. М., 1982. էջ 160.
4. Килкэли У., Чефранова Е.А. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 8. Право на уважение частной и семейной жизни, жилища, корреспонденции. Прецеденты и комментарии М., 2001, էջ 109.
5. Лучин В. О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. М., 2002. էջ 81.
6. Конституция, закон, подзаконный акт / Кол. авт.; Отв. ред. Тихомиров Ю.А.. М.1994, էջ.
7. Горшков С. А. Стандарты Совета Европы по правам человека и российское законодательство. М., 2001. էջ.

ПРАВО НА ТАЙНУ ПЕРЕПИСКИ, ТЕЛЕФОННЫХ ПЕРЕГОВОРОВ, ПОЧТОВЫХ, ТЕЛЕГРАФНЫХ И ИНЫХ ОТПРАВЛЕНИЙ КАК ЭЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСА ЛИЧНОСТИ

РУБЕН АПОЯН

*Армяно-Русский (Славянский) Университет,
соискатель кафедры конституционного и
муниципального права*

Внедрение современных новейших технологий связи и бурный рост информационной инфраструктуры привели к необходимости нового восприятия правового характера и защиты права на неприкосновенность личной жизни, составной частью которого является закрепленное в статье 23 части 5 Конституции Республики Армения право каждого на тайну корреспонденции, телефонных переговоров, телеграфных и иных сообщений и связанного с этим правового статуса личности.

THE RIGHT TO PRIVACY OF CORRESPONDENCE, TELEPHONE CONVERSATIONS, POSTAL, TELEGRAPH AND OTHER MESSAGES AS AN ELEMENT OF A HUMAN'S LEGAL STATUS

RUBEN APOYAN

*Russian-Armenian (Slavonic) University
Applicant at the chair of Constitutional and Municipal Law*

The introduction of modern advanced technologies of communication and the rapid growth of information infrastructure led to the necessity of a new perception of legal nature and protection of privacy of personal life, part of which is registered in Article 23 , part 5 of the Constitution of the Republic of Armenia- everyone's right to secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other communications and related legal status of the individual.